

ALEGORIJSKO TUMAČENJE MISE U NEKIM NAŠIM MOLITVENICIMA

Zvonko Pažin i Nedjeljko Čutura

Stara se poslovice "Historia, magistra vitae" osobito primjerenom pokazala u liturgijskoj obnovi. Trebalo bi da i naš rad prikaže neke pojave u prošlosti kako bismo bolje mogli razumjeti našu sadašnjost.

Svrha ovoga članka nije bila proučiti sve hrvatske molitvenike, nego smo, jednostavno, na nekim primjerima htjeli prikazati kako se alegorijsko tumačenje u praksi pokazalo na našim područjima.

Članak je plod zajedničkog rada. Student Nedjeljko Čutura prikupio je i razvrstao materijal, a profesor Zvonko Pažin uobličio ga je i dao konačni tekst.

Članak smo podijelili na dva dijela. U prvom se dijelu općenito govori o nastanku i alegorijskom tumačenju mise, a u drugom dijelu prikazujemo kako se to tumačenje pojavljuje u nekim našim molitvenicima.

I. NASTANAK ALEGORIJSKOG TUMAČENJA MISE

U srednjem je vijeku puk prestao djelatno sudjelovati u liturgiji jer je za njega latinski jezik već davno postao nerazumljiv. Osim toga - sukladno rimskome pravničkom duhu koji je uvelike bio prisutan u ondašnjem bogoslužju - mnogo se više gledalo na to da liturgija bude izvedena točno prema rubrikama nego što se marilo za sudjelovanje vjernika. Konačno je došlo do toga da je svećenik, praktički, u liturgiji činio sve sâm, a puk je za to vrijeme pjevao ili molio nešto za sebe ili jednostavno misu "slušao" i motrio kao sveto skazanje. Iako je puk svoje nesudjelovanje u bogoslužju nastojao nadoknaditi raznim izvanliturgijskim molitvama i pobožnostima, ipak se pokušavalo pomoći puku da razumije misu i da tako sudjeluje u njoj. Jedan je od tih pokušaja bilo i alegorijsko tumačenje mise.

Da bismo bolje razumjeli alegoriju, usporedit ćemo je sa simbolom.¹ Simbol je neka stvar, osoba ili stvarnost koja, osim vidljive razine, u sebi krije nevidljivu stvarnost. Primjerice izbavljenje iz Egipta i prijelaz Izraelaca preko Crvenoga mora jest povijesni događaj koji nagoviješta, odnosno krije u sebi izbavljenje iz ropstva grijeha novoga Božjeg naroda, koje se događa po krštenju. Ili, prinošenje darova u euharistijskoj službi simbol je naše spremnosti da same sebe prikažemo Bogu.

Iako je alegorija blizu simbolizma, ona je posve subjektivno tumačenje događaja i stvarnosti. Počeci alegorije sežu sve do interpretacije grčkih mitova, a Oci su se njome često služili pri tumačenju Biblije. Taj se način tumačenja posebno loše odrazio na liturgiju. Naime, liturgija je već sama po sebi sastavljena od mnoštva znakova i simbola, pa kad se onda ti znakovi počnu dalje alegorijski tumačiti, tada se gubi svaka veza sa stvarnošću. Alegorijsko se tumačenje mise najjasnije može razabrati iz nekoliko primjera. Donosimo tumačenje Amalarija kao najznačajnijega predstavnika alegorizma, a zatim i alegorijska tumačenja nekih drugih autora.

1. Amalarije iz Metz (IX. st.)

Liturgija je za puk bila nerazumljiva; čak i prostorno udaljena od njega (pričesna ograda, visoko stubište, svećenik okrenut leđima). Osim toga svećenik je molitve govorio tihim glasom. Amalarije je pokušao puku alegorijski objasniti ono što je bilo izvanjski vidljivo. Tako je npr. kalež grob Gospodnji, misnik je Josip iz Arimateje, a arhidakon je Nikodem - oni su pokapali Isusa. Đakoni koji pognuti stoje iza celebranta jesu apostoli koji su se za Gospodnje muke nastojali učiniti malenima (tj. sakriti se), dok subdakoni koji stoje uspravno predstavljaju žene koje su slobodno stajale uz križ.² Za nas će biti osobito zanimljivo njegovo tumačenje mise, jer ćemo tu istu shemu poslije pronaći u nekim molitvenicima.³

¹ Za ovo razjašnjenje usp. S. MARSILLI, *La liturgia, momento storico della salvezza*, u: AA. VV., *Anamnesis I*, Marietti 1974, 31-156, ovdje 62-66; D. SARTORE, *Segno/Simbolo*, u: A. DARTORE-A. M. TRIACCA (prir.), *Nuovo dizionario di liturgia*, Ed. Paoline, Roma, 1984, 1370-1381.

² Tako FLOR iz LYONA u svojem *Opusculum adversus Amalarium I.*, 204, u: PL 119, 73 sažima Amalarijevo tumačenje. Usp. S. MARSILLI, nav. dj., 63.

³ AMALARIJE, *Missae expositionis geminus codex*, u: J. M. HANSSENS (izd.), *Amalarii episcopi opera omnia I*. Biblioteca Apostolica Vaticana, 1948, 255-265.

Introitus: zbor starozavjetnih proroka koji čeznu za Kristovim dolaskom.

Kyrie eleison: proroci koji su navijestili Kristov dolazak.

Gloria: anđeoski himan Kristova rođenja.

Kolekta: dvanaestogodišnji Isus u hramu.

Poslanica: Ivanovo propovijedanje.

Responzorij: poziv apostola.

Aleluja: poslanje sedamdeset i dvojice učenika.

Evangelje: Kristovo propovijedanje.

Vjervanje: apostoli propovijedaju Evangelje.

Ono što slijedi označava događaje od Kristova svečanog ulaska u Jeruzalem do njegova uzašašća i silaska Duha Svetoga.

Ofertorij: označava narod koji se obratio i kliče: "Hosana Davidovu sinu".

Od darovne molitve pa do riječi: "I nama, svojim grešnim slugama" označava Isusa u Maslinskom vrtu, a ono što biva poslije označava Isusa u grobu. Stavljanje kruha u vino označava dušu Gospodinovu koja se opet sjedinjuje s tijelom. Ono što se poslije događa označuje Isusov pozdrav svojim učenicima. Napokon, lomljenje darova označava Kristovo lomljenje kruha pred učenicima u Emausu.

2. Drugi predstavnici alegorijskog tumačenja

Najznačajniji kasniji predstavnik ovog tumačenja jest W. Durand koji je bio više sakupljač negoli pisac. Evo kako on npr. tumači crkvu: tornjevi predstavljaju propovjednike i prelate, pijetao na vrhu opet označava propovjednike, a metalna šipka na koju je pijetao postavljen označuje propovjednikovu pravovjernost.⁴ Nadalje, *introitus* označava hvalu Crkve zbog obraćenja Židova, jer je sastavljen od triju dijelova: antifone, retka i Slava Ocu, što upućuje na tri reda vjernika hebrejskog jezika: na patrijarhe, proroke i apostole. Ponavljanje antifone označava trajnost poruke, jer je apostol navijestio ono što je prorok prorekao, a patrijarh likom predoznačio.⁵

Polazeći od pretpostavke da je misa obnavljanje Kristove žrtve, drugi crkveni pisci u svojim tumačenjima vide u njoj alegoriju Kristove

⁴ Usp. W. DURAND, *Rationale divinorum officiorum* I., 1, 21-28, Lyon, 1551 f4v-5; usp. također M. RIGHETTI, *Manuale di storia liturgica, I. Introduzione generale*, Ancora Milano, 1950, 46-47; S. MARSILLI, nav. dj., 63.

⁵ Usp. W. DURAND, nav. dj., IV., 5. 8. f 59v; usp. S. MARSILLI, nav. dj., 63-64.

muke u svim pojedinostima. Tako npr. Rupert iz Deuxa u ofertoriju vidi Kristove uzdahe u Maslinskom vrtu.⁶ Nadalje, tri dijela Očenaša (uvod, Očenaš i embolizam) označavaju tri dana koja je Isus proveo u grobu.⁷

Iako je alegorizam imao svojih protivnika, među kojima se isticao Albert Veliki,⁸ ove su maštarije sve više ulazile u modu. U kasnijim se stoljećima pojavljuju alegorizirane "Vježbe (razmatranja) za svetu misu". U njima su bila razmatranja koja su se temeljila na alegorijskom tumačenju mise, gdje su se pojedini dijelovi odnosili na određene dijelove Kristove muke.⁹ Obilje ćemo takvih primjera nalaziti u našim pučkim molitvenicima. Usto se pojavljuju i duhovna razmatranja uz misne tekstove bez osobitih alegorizama.

Sve su ovo bili pokušji približavanja liturgije puku. To i nisu mogli biti uspješni pokušaji, jer je polazište svake rasprave bilo to da liturgijski jezik ostaje latinski, dakle nerazumljiv. Poteškoća je bila slična legendarnoj skolastičkoj zgodi: jednom su mudre glave raspravljale o tome koliko zubi ima konj i pritom se pozivale na Platona, Aristotela i na mudra imena, a nitko nije htio primijeniti najjednostavniji i ujedno najdjelotvorniji način: prebrojiti konju zube. Tako, čini mi se, ni ondašnja Crkva nije htjela doći na pomisao da liturgiju prevede na narodni jezik, što bi je nužno učinilo razumljivijom.

II. ALEGORIJSKO TUMAČENJE MISE U NEKIM NAŠIM MOLITVENICIMA

Od 60 molitvenika koje smo pregledali, u njih 10 naišli smo na alegorijska tumačenja. Dva molitvenika donose tumačenja i razmatranja prema Amalarijevoj shemi, šest molitvenika alegorijski obrađuju Isusovu muku, a dva molitvenika donose razmatranja mise na osnovi njezinih dijelova. Napomenimo da je u svim ovim slučajevima alegorijsko tumačenje podloga za duhovno razmatranje ponuđeno vjernicima dok "slušaju" misu.

⁶ Usp. RUPERT, *De divinis officiis*, u: PL 170,33; usp. također M. RIGHETTI, nav. dj., 47.

⁷ Tako u *Micrologus de eccles. observantibus* u: PL 151, 987; usp. M. RIGHETTI, nav. dj., 47.

⁸ Usp. M. RIGHETTI, nav. dj., 47-48.

⁹ U sastavljanju ovakvih pučkih vježbi osobito su se isticali isusovci, kao Nepveu i Gonnelieu, usp. R. CABIÉ, *L'eucaristia*, u: A. G. MARTIMORT (prir.), *La Chiesa in preghiera. Introduzione alla liturgia*, II., 211.

1. Molitvenici s Amalarijevom shemom tumačenja mise

Prikazujemo dva molitvenika koja se koriste ovom shemom. To su *Božji put*¹⁰ i *Mali Kruh Nebesk.*¹¹ Evo pregleda alegorijskih slika. Odmah se na početku veli: Sveta misa je sadržaj cijelog života Isusova. A pojedini nas dijelovi opominju na razne događaje u životu Isusovu.

Pristup (*svećenik moli pristupne molitve*): ponizni put kojim je išao Spasitelj do Kalvarije.¹²

Introitus (*svećenik moli na desnoj strani oltara*): starozavjetna čežnja za Spasiteljem.¹³

Kyrie (*svećenik moli u sredini oltara*): starozavjetne molitve da dode Spasitelj.

Gloria (*svećenik u sredini oltara*): rođenje Isusovo.

Oremus (*svećenik se okrene od oltara i veli: "Dominus vobiscum", zatim ide nadesno da bi molio misne molitve*): Isusa prikazuju u hramu.¹⁴

Epistola (*na istoj strani svećenik čita odlomak iz sv. Pisma*): sv. Ivan poziva narod k Isusu.

Graduale (*svećenik je na istoj strani kod knjige*): narod se skuplja oko Ivana.¹⁵

Evangelje (*podvornik prenosi knjigu s desne strane na lijevu. Svećnik polazi za njom i čita odlomak iz života Isusova*): Spasitelj propovijeda narodu.

Credo (*svećenik moli Vjerovanje u sredini žrtvenika*): obraćenje apostola i učenika.

Ofertorij (*ovdje počinje žrtva sv. mise*): Isus se podlaže volji nebeskog Oca.¹⁶

¹⁰ P. LONČAR (izd.), *Božji put. Hodočasnički priručnik i molitvenik*, Marulić, Zagreb, 1943, 136-150.

¹¹ *Mali Kruh Nebeski*, HKD sv. Ćirila i Metoda, Zagreb, 1951, 121-132.

¹² Ovoga dijela kod Amalarija nema, nego je, očito ubačen kasnije, jer se ne uklapa u daljnji slijed.

¹³ U Amalarija je tumačenje duže. No on ne govori o položaju svećenika za oltarom. Isto vrijedi i za ostale dijelove.

¹⁴ Amalarije: *Oremus* - Dvanaestogodišnji Isus u hramu.

¹⁵ Ovdje Amalarije ima dva dijela: *Responzorij* - poziv apostola; *Aleluja* - Poslanje sedamdeset i dvojice.

¹⁶ Amalarije - *Ofertorij* - Kristov svečani ulazak u Jeruzalem kada su preda nj stavljali svoje haljine. Napominjemo da ovdje u Amalarijevom kodeksu nedostaje više listova.

Sekreta (*svećenik nakon prikazanja tiho moli u sredini oltara poslije prikazanja*): Juda izdaje Isusa.

Prefacija (*Predslavlje svećenik glasno moli, a u pjevanoj misi pjeva i završava usklikima: "Svet, svet, svet", a podvornik tripud zazvooni*): svečani Isusov ulazak u Jeruzalem.

Tajne molitve prije podizanja (*nakon predslavlja svećenik u sredini oltara tiho moli za cijelu Crkvu, crkvene poglavare; sve prisutne, a napose one kojih se spominje*): Isusove muke.

Podizanje (*svećenik nakon pretvorbe podiže najprije hostiju, onda presvetu krv, da im se vjernici poklone*): Isusa podižu na križ.

Pater noster (*Svećenik moli ili pjeva Očenaš*): Isus moli na križu.

Lomljenje hostije: Isus umire. Vojnik mu probode bok.¹⁷

Agnus Dei (*misnik se tripud udara u prsa*): Marija pod križem. Isusa skidaju s križa.

Pričest svećenikova (*svećenik blaguje tijelo i krv Isusovu*): pogreb Isusov.

Popričesna molitva (*svećenik moli na desnoj strani*): Isus je uskrsnuo.

Missa est (*svećenik moli ili pjeva: "Ite, missa est"*): Isus uzlazi na nebo.

Blagoslov (*svećenik blagoslivlja vjernike*): Isus šalje Duha Svetoga.

Zadnje evanđelje: primivši Duha Svetoga, apostoli neustrašivo propovijedaju cijelome svijetu.

Nakon sv. mise (*svećenik se zahvaljujući moli*): život kršćanina preprestana je pobožnost.

Dok su alegorijska tumačenja u oba navedena molitvenika jednaka, *Božji put* donosi najprije anamnetsku molitvu (protkanu biblijskim navodima), a zatim prošnjju, *Mali Kruh Nebeski* preuzima samo prošnjju. Sadržajno, molitve su usko vezane na navedena alegorijska tumačenja.

2. Alegorijska tumačenja mise temeljena na razmatranju Kristove muke

Najprije ćemo prikazati šest molitvenika koji donose alegorijsko tumačenje mise prema shemi Kristove muke. Zatim ćemo prikazati

¹⁷ Amalarije: *Lomljenje kruha* - Isus lomi kruh učenicima u Emausu. *Stavljanje kruha u vino* - duša se Gospodinova ponovno združuje s tijelom.

dva molitvenika koji donose dvije sheme razmatranja navezane isključivo uz Isusovu muku.

a) Misa kao alegorija Isusove muke

Na osnovi iste alegorijske sheme rečenih šest molitvenika donose tri različita niza razmatranja.¹⁸ Najprije ćemo ukratko predstaviti pojedine molitvenike.

Vrata nebeska od svih misnih dijelova donosi samo posljednje evanđelje. Alegorije su mu ilustrirane.

Serafsko cvijeće u uvodu donosi nekoliko alegorijskih tumačenja liturgijskih predmeta. Molitvena su razmatranja alegorijskih tumačenja kratka. Iza toga donosi sve tekstove mise na čast Srca Isusova i na čast sv. Franji.

Srce Isusovo uza spomenuta alegorijska tumačenja donosi i misu na čast Srca Isusova. Molitvenik *Važni uzroci* donosi samo alegorijska razmatranja. *Pobožnost molitvena*, osim alegorijskih misnih razmatranja, donosi i alegorijska tumačenja katehetski obrađena u obliku pitanja i odgovora. Ovaj dio dobrim dijelom slijedi Amalarijevu shemu. Autor je kompilator: sam navodi više tumačenja pojedinih dijelova. Svaki se dio tumači pod tri vidika: liturgijsko tumačenje (opis rubrike), povijesno tumačenje (nastanak) i, napokon, alegorijsko tumačenje. Evo samo nekoliko primjera: *introitus*: želja Otaca za spasenjem; *zborna molitva*: Krist prikazan u hramu; prenošenje knjige na drugu stranu oltara: propovijedalo

¹⁸ Prvi niz razmatranja nalazimo u tri molitvenika: A. KANIŽLIĆ (prir.), *Važni uzroci s kojih Gospodina Isukrsta, Spasitelja našega nada sve ljubiti moramo, i njeka spasonosna sredstva kojima se ova ljubav probuditi može* (prerađeno izdanje), Požega, 1864, 255-273. A. KANIŽLIĆ, *Pobožnost molitvena u slavu presvetoj Trojici, jedinom Bogu i na čast Blaženoj Djevici Mariji i svetima. S različitim naučima i tumačenjima svetih običaja crkvenih* (priredio F. IVEKOVIĆ), Svetojeronimsko društvo, Zagreb, 1893., 137-154. D. ANDRAŠEC (prir.), *Serafsko cvijeće. Priručnik i molitvenik za članove Trećega reda sv. Oca Franje*, Hrv. Franjevačka Provincija sv. Ćirila i Metodija, Zagreb, 1959³, 243-260. Drugi niz razmatranja pronašli smo u dva molitvenika: S. GERDENICH (prir.), *Molitvena knjiga: Vrata nebeska nazvana, iz različitih knjigah, u jedno sastavljena za duhovnu korist ilirskoga naroda*, Pecz, 1837, 107-145. *Srce Isusovo, spasenje naše. Molitvenik i pjesmarica za štovanje Presvetog Srca Isusova* (priredilo Uredništvo Glasnika Srca Isusova), Zagreb, 1922, 183-199. Jedan molitvenik donosi vlastita razmatranja po istoj shemi: *Duhovna hrana. Molitvenik za katolički puk s kršćanskim naukom i pjesmama*, Winterberg i New York, 1905, 32-105.

se najprije Židovima, pa onda ostalima; slovo "T" na početku kanona ("Te, igitur") označuje križ. Pet znakova križa u kanonu: 30 Judinih srebrnjaka (3x10) + izdajica + Izdani... Molitvenik konačno donosi upute za moljenje krunice za vrijeme mise.

Duhovna hrana donosi samo alegorijska razmatranja s ilustracijama. - Evo sada pregleda alegorijskih slika svih šest molitvenika. Za polazište uzimamo *Serafsko cvijete*, a inačice iz ostalih molitvenika stavljamo u bilješke.¹⁹

Svećenik ide k oltaru: Isus polazi u Getsemanski vrt.

Svećenik moli nad oltarom: Isus moli u vrtu.

Svećenik pognut moli opću ispovijed: Isusa oblijeva krvavi znoj.

Svećenik nakon opće ispovijedi moli dalje: Andeo silazi i krijepi Isusa.

Svećenik uzlazi k oltaru i cjeliva ga: Juda poljupcem izdaje Isusa.²⁰

Svećenik ide na stranu poslanice: Isusa svezana vode ulicama.

Svećenik moli ulaz: Isusa ispituju kod Ane.

Svećenik moli "Gospodine, smiluj se!": Petar triput zataji Isusa.

Svećenik moli "Slava Bogu": anđeli pjevaju "Slava Bogu na visini."²¹

Svećenik govori "Gospodin s vama": Isus pogleda Petra.

Svećenik čita poslanicu: Isusa vode Pilatu na sud.

Svećenik ide k sredini oltara: Isusa vode k Herodu.

Svećenik čita sveto Evanđelje: Isusa opet vode k Pilatu.

Svećenik moli Vjervanje: propovijedanje vjere Isusove cijelome svijetu.²²

Svećenik otkriva kalež: Židovi svlače Isusa.

Svećenik prinosi hostiju i vino: Isusa bičuju.

Svećenik pokriva kalež i moli prignut: Isusa krune trnjem.

Svećenik pere ruke: Pilat pere ruke.²³

¹⁹ Nisu uzete kao inačice razlike u nekim izrazima kao npr: svećenik/misnik; vrt/Getsemanski vrt; svećenik moli/svećenik tiho moli itd.

²⁰ Nema u *Molitvena knjiga, Vrata nebeska i Duhovna hrana*.

²¹ Ostali molitvenici toga nemaju. Sadržajno gledano, ovo je umetak.

²² Od ostalih pet molitvenika ovo ima još *Srce Isusovo*. I to je, naravno, umetak.

²³ *Uzroci i Duhovna hrana* ovdje dodaju: Svećenik veli: "Molite, braćo" Pilat veli: "Nuto čovjeka".

Svećenik moli Predslovlje i Svet: Pilat osuđuje Isusa na smrt.²⁴

Svećenik drži ruke nad kaležom: Veronika daje Isusu rubac.²⁵

Svećenik čini križ nad žrtvom: Isusa pribijaju na križ.

Svećenik diže presveto Tijelo Isusovo: krvnici dižu razapeta Isusa.

Svećenik diže kalež s presvetom Krvlju: iz rana Isusovih teče presveta krv.

Svećenik tiho moli za mrtve: Isus tiho moli na križu.

Svećenik se udara u prsa: obraćenje skrušena razbojnika.

Svećenik moli Očenaš: sedam riječi Isusovih na križu.²⁶

Svećenik lomi Hostiju: Isus umire na križu.

Svećenik stavlja u kalež česticu hostije: duša Isusova silazi u pretpakao.

Na "Jaganjče Božji": na Kalvariji mnogi daju znak pokore.

Svećenik uzima u ruke presveto tijelo: Isusa skidaju s Križa.²⁷

Svećenik se pričešćuje: Isusa polažu u grob.²⁸

Svećenik pokriva kalež: uskrsnuće Isusovo.²⁹

Svećenik govori "Gospodin s vama": Isus se ukazuje učenicima.

Svećenik govori posljednje molitve: Isus ostaje 40 dana na zemlji.

Svećenik govori "Gospodin s vama": Isus uzlazi na nebesa.

Svećenik daje blagoslov: dolazak Duha Svetoga.

Svećenik čita zadnje evanđelje: apostoli propovijedanju evanđelje.³⁰

b) Duhovna alegorijska tumačenja mise

²⁴ *Uzroci i Pobožnost molitvena* ovdje dodaju: Misnik križa nad kaležom - Isus uzima križ.

²⁵ *Duhovna hrana* ovdje veli: Žene jeruzalemske plaču nad Isusom.

²⁶ *Duhovna hrana* ovdje veli: Isus preporučuje svoju majku Ivanu.

²⁷ Nema u: *Vrata nebeska* i *Duhovna hrana*.

²⁸ U: *Duhovna hrana*: Isus ustaje od mrtvih.

²⁹ U: *Duhovna hrana* nema. *Vrata nebeska* ovdje ima: Isus poslije smrti bi pomazan; te dodaje: Isukrst ustaje od mrtvih.

³⁰ *Duhovna hrana* nema, a *Vrata nebeska* donosi ovdje hrvatski tekst Ivanova proslavlja.

U svojim alegorijskim tumačenjima dva molitvenika ne slijede dosad navedene sheme.

*Isus, prijatelj malenih.*³¹ Razmatranja su ilustrirana i u stihovima donose biblijske stihove vezano uza značenje pojedinoga misnog dijela. Npr. kajanje na početku prikazano je slikom izгона prvih ljudi iz raja; čitanje evanđelja ilustrirano je Isusovim govorom na gori. Uz prinos kruha i vina donosi se slika Melkizedekove žrtve; uz Očenaš umnožavanje kruha itd. U drugom se poglavlju donosi cjelovita misa na hrvatskom.

*Oče, budi volja tvoja*³² sitnijim slovima donosi alegorijske natuknice o Isusovoj mucí, ali razmatranja, sadržajno slijede sámu misu. Tako npr. na "Ispovijedam se" govori se o kajanju, na evanđelje o evanđelju, na Vjeronanje o daru vjere itd. I ovaj molitvenik zatim donosi misu na hrvatskom.

Iako su ta dva molitvenika pod utjecajem starih alegorijskih shema, ipak oni donose razmatranja koja stvarno odgovaraju pojedinim dijelovima mise. Što je još važnije, donose se i misni dijelovi na hrvatskom jeziku. Mogli su biti dosta korisni vjernicima koji su bili prisiljeni prisustvovati misi na latinskom jeziku.

Zaključak

Zaključili bismo ovaj članak s nekoliko završnih točaka:

1. Alegorijsko je tumačenje nastalo u određenu povijesnom razdoblju, čemu je na poseban način bio uzrok nerazumljivi latinski jezik u liturgiji.

2. Puk do te mjere nije razumio misu, da su u molitvenicima čak prisutne ilustracije da bi se moglo shvatiti dokle se stiglo s misom. Puk je i inače bio vezan za ono što vidi, mnogo manje za ono što čuje, a o razumijevanju nije moglo biti ni govora.

3. Kao što je vidljivo iz naših molitvenika, polazilo se od stroge podjele između svećenika i vjernika: svećenik slavi liturgiju, a puk samo promatra i razmatra.

4. Alegorijsko tumačenje i pripadajuća razmatranja polaze od pretpostavke da misa predstavlja otajstva Kristova života, osobito njegove muke, smrti i uskrsnuća. To je na određeni način i točno: euharistija je uprisutnjenje vazmenog otajstva Kristove muke, smrti, uskrsnuća i

³¹ *Isus, prijatelj malenih. Molitvenik s pjesmaricom za djevojčice*, Zbor duhovne mladeži zagrebačke, Zagreb, 1933, 25-35.

³² J. DOBRILA - B. MILANOVIĆ (prir.), *Molitvenik s poukama i uputama za bogoljuban život*, Književno društvo sv. Mohora za Istru, 1946, 44-61.

proslave. Međutim, neumjesno je u pojedinim misnim dijelovima tražiti točno određena otajstva. Euharistijsko je slavlje, jednostavno, zahvaljivanje Bogu za otajstvo spasenja u Kristu i ujedno sudjelovanje u njegovu spasenju. Ulaženje je u pojedine dijelove otajstva nepotrebno i štetno, pogotovo kad se paralele povlače proizvoljno i posve subjektivno.

5. Alegorijsko tumačenje s ponudjenim razmatranjima vrlo pogoduje vjerskom individualizmu, što je nespojivo s liturgijom kao takvom.

6. Iako je bogoslužje već poodavno na narodnom jeziku, vjerujemo da ovaj kratki izlet u prošlost može pomoći razumijevanju i nekih današnjih navika.

□ *Riassunto*

Le spiegazioni allegoriche della messa erano molto popolari nel medioevo. Il più noto autore di questo genere era Amalario di Metz. La spiegazione allegorica della messa è un tentativo del tutto soggettivo di far comprendere diverse parti della messa alla gente che non poteva capire il latino. Così Amalario vedeva nello svolgimento dei riti della messa una allegoria di tutta la storia della salvezza: della promessa di un messia che sarebbe venuto, fino alla venuta dello Spirito Santo. Altri autori vedevano nei riti della messa piuttosto una allegoria della passione di Cristo.

Da 60 libri di preghiere in lingua croata che abbiamo esaminato ne abbiamo trovati 10 con delle spiegazioni allegoriche. Due di essi seguivano lo schema di Amalario, altri 6 trattavano la passione di Cristo e ultimi 2 hanno delle meditazioni seguendo però lo schema di Amalario.

Ultimo di questi libri di preghiere è uscito qualche anno prima del Concilio Vaticano II°, il che vuol dire che la gente aveva bisogno di capire e seguire la messa, anche in questo modo improprio.